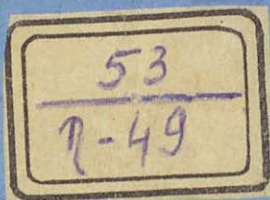

3141

Պետրկիճ գրգռիչ

Զգողութիւն

Կ

Կ Պոլիս

1853

2002

2010

375

175

Պ Ե Տ Ի Պ Ի Ն

Գ Ր Բ Ո Յ Ի Է

Printed in Turkey

Չ Գ Ո Գ Ն Ո Ի Թ Ի Ի Ն

Ե .

53
7-49

Կ Ա Ս Տ Ա Ն Գ Բ Ն Պ Ի Պ Օ Ե Ի Ա

Ի Տ Պ Ա Ր Ա Ն Ի

Ն Ո Յ Ե Ն Ե Գ Լ Ե Ն Ի Ո Ը

- 1853 -

1649

15529

पुस्तकालय

विश्वविद्यालय

काठमाडौं

१११६
३९

पुस्तकालय

— ३३६ —

ՅԵՌԵՂԱՆՈՒԹԻՒՆ

Սիրելի տղա՛ք :

Ատենօք ես ալ ձեզի պէս փոքր տը-
ղայ էի : Ան ատենը շատ բաներ կար
որոնց խելքս չի հասնելուն կը ցան-
կայի զանոնք սորվիլ ու հասկընալ ,
բայց անոր ասոր ճանճրութիւն տալու
վախէ չէի համարձակեր մէկու մը բան
հարցունել . ուստի՝ շատ ատեն տը-
տում և յուսահատ մնացած էի :

Երբոր մեծցայ ու գիտնալու բա-
ները սորվեցայ , տղայութեան քաշած
դժուարութիւններս միտքս բերելով
ուզեցի որ ձեզի աս մասին ծառայու-
թիւն մը ընեմ , որպէս զի՝ չըլայ որ
դո՛ւք ալ ինձի պէս նոյն դժուարու-
թիւնները քաշէք :

Ուստի թէ որ աս գրքոյկովս ձեզի
օգնութիւն մը ըրած ըլլամ , գիտնաք
որ՝ բոլոր աշխատանացս փոխարէնը ա-
նով առած կ'ըլլամ , և ինձի ալ նոր
առիթ մը կ'ըլլայ (նական փխտոյնս-րեան
ուրիշ մասերն ալ ձեզի հետզհետէ
բացատրելու :

ԳՎՈՒԽ Ե .

ՊԵՆԻՆՏ գիւղը Պետիկին նստած տանը ետին մէկ աղուոր պարտեզ մը կար, ան պարտեզին մէջն ալ մէկ ջրհան (թուլումպա) մը կար, ու անոր առջին ալ մէրմէրէ աղուոր տաշտ (թէքնէ) մը կար :

Ես տաշտին մէկ քովէն ալ ծակ մը կար որ պէտք չ'նղած ջուրերը անկէց կը վազեր կ'երթար :

Պետիկը շատ ատեն կը զարմանար, թէ ջրհանին թւը երեքընեւիւ ինտո՞ր կ'ըլլայ, որ ջուրը ջրհանէն վեր կ'ելէ, կամ թէ ջուրը ո՞ւրկէ կուգայ :

Ես բանին համար կ'երթար շատ ատեն ջրհանին ծակէն ներս կը նայէր, թէ տեսնայ կամ հասկընայ. բայց ներսը մութ ըլլալով, խեղճ տղան բան մը չէր տեսներ : Կը դառնար անկէց նաև դէպ 'ի տաշտին քովու ծակին : Եսն կ'ըր ծակին վրայ գըլուխը ծռելով, կ'ուզէր իմանալ՝ թէ անկէց ջուրը ո՞ւր կ'երթար . բայց հոն ալ մութ ըլլալուն համար, բան մը չ'էր հասկընար :

Իրեն անանկ կուգար, թէ քարի կտորուանք կը տեսնէր. ըսել է թէ խորունկ չէր մէջը :

Ինչ և իցէ, Պետիկը աս ծակը գոցել կ'ուզէր, որպէս զի տաշտը ջրով լինար, և մէկ մեծ աւազանի մը պէս ըլլար, որ իրեն շինած աղոտոր ու առագաստալից նաւակը աւնոր մէջը քալեցընէ: Ասոր համար քարի և աղիւսի (թուղլա) կտորուանքներ մէկգմէկու վրայ դիզելով կը ջանար որ ծակը գոցէր, այլ ինչ որ ըրաւ գլուխ չ'ելաւ: Ինքը մէկ դիէն ջուր կը քաշէր, բայց մէկալ դիէն ան դիզած քարերուն քովերէն ջուրը կը փախչէր կ'երթար:

Խեղճ տղան հոգնելով՝ յուսահատութեան մէջ էր ինկեր, բայց Յօհան անուն ծառան, որ տղոյն հօրը հաւատարիմն էր, և տղոյն խիստ բարեկամ, տեսնալով տղուն աշխատանքը ու յուսահատութիւնը մեղքըցաւ, և ուզեց, որ անոր կամքը կատարէ, ուստի՝ մէկ հաստը փայտ մը առաւ դանակովը տաշեց, մինչև փայտը տաշտին ծակին յարմարցուց, ու անիկա մէջը թխմելով՝ «ջրհանը քաշէ, նայինք հիմա ալ ջուրը դուրս կը վազէ՞ մի», ըսաւ:

Փայտը աղէկ մը կ'ըր տաշուած չ'ըլլալուն համար, քովերէն ջուր կ'անցնէր (սըղ-միշ կ'ըլլար), թէպէտ առջինին չափ շատ

չէր վազէր : Չուրը բոլորովին դուրս չի վազցընելու համար՝ ծառան ծոցէն լաթի կրտոր մը հանեց , ու տաշած փայտին վրայ պլլելով , պինտ մը ծակին մէջ թխմեց ու դարձաւ տղուն ըսաւ ուրախութեամբ , « Եհա խալաֆաի ալ ըրի , ալ ջուրը վազելէք չ'ունի » :

« Խալաֆաի , խալաֆաին ր'նչ է » հարցուց Պետիկը :

« Խալաֆաիը ինչ ըլլալը չ'ե՞ս գիտեր » , ըսաւ Յօհանը : « Եսաւերը փայտէ և տախտակներէ շինուած են , ան փայտերը կամ տախտակները որ մէկզմէկու քով դամուած են , որչափ ալ խիտ խիտ (սըխը սըխը) դամուած ըլլան , ջուրը մէջ տեղերնուն (աւրալսներէն) ներս կրնայ մտնալ . ուստի՛ պէտք կ'ըլլայ այն մէջ տեղը պինտ մը թըխմել , ու վրան ալ ձուլթով ծեփել . ահա ասոր կ'ըսեն խալաֆաի » :

« Ուրեմն Յօհան եղբայր » , ըսաւ Պետիկը խնդալով մը , Ես խալաֆաիէն ետքը՝ ջուրը ալ չի պիտի կրնայ տաշտէն փախչիլ , հէ՞ » :

Յօհանն ալ տղուն ուրախութիւնը տեսնելով , ըսաւ թէ , « Այ , ալ հոգ մի՛ ընե՛ր , ահա քեզի ծով մը . դուն ալ նաւապետ եղիր , ու մինչև իրիկուն խաղայ ,

Լծէ որ կ'ուզես՝ ծովուդ անունը Սե ծով
գիր , ինչու որ տաշտին ջուրը կը տեսնես
որ պղտոր է . և նաւակիդ անունն ալ
ՄԱՍԻՍ գիր » :

« Բանդ նայէ՛ , մէկ օրուան նաւապե-
տութիւնն ալ նաւապետութիւն է » :

« Ինչո՞ւ մէկ օրուան Զօհան եղբայր » ,
հարցուց Պետիկը :

« Լ'նոր համար , որ մինչև իրիկուն վը-
րագդ գլուխդ պիտի թրջես , ու իրիկունը
մայրդ վրագդ գլուխդ թրջած տեսնելուն
պէս , ալ թող պիտի չի տայ , որ նաւա-
պետութիւն ընես » :

« Ինչո՞ւ պիտի վրաս գլուխս թրջեմ » ,
ըսաւ Պետիկը պարծենալով , « կարծես թէ
ես այդքան պզտիկ տղայ եմ » :

« Ե՛հ , կը տեսնես . ես ալ հոս եմ ,
դուն ալ . ինչու որ քեզմէ ուրիշ շատ տղաք
տեսեր եմ բոլորն ալ կ'ուզեն ջուրի հետ
խաղալ , այլ մէկը չեմ տեսեր , որ զգուշու-
թիւն ընելով լաթերնին չի թրջեն » :

Եյս ըսելով , տղուն բարեկամը ձգեց
դէպ 'ի տուն գնաց :

Պետիկը բան մը չ'ըսաւ , այլ ձեռքի
բարակ գաւազանով իր նաւակը քալեցը-
նելու կը նայէր , ու անոր ընթացքին վրայ
կ'ուրախանար :

Տղին մայրը՝ պարտեզին վրայ նայող պատուհանը նստէր կար կը կարէր . միանգամայն աչքն ալ տղուն վրայէն պակաս չէր ըներ : Բիչ մը ատեն ետքը տեսաւ, որ Պետիկը իր նաւակին հետ խաղալուն տեղը՝ ծռէր բանի մը աղէկ ուշադրութեամբ կը նայէր . ու ձեռքի գաւազանն ալ ջուրին կը դըպցունէր ու վեր կը վերցունէր : Լ, ղէկ մը նկատելէն ետքը, « Պետիկ, ի՞նչ բանի վրայ ես » ըսելով պատուհանէն ձայն հանեց :

Պետիկը իր մօրը ձայնը առնելուն պէս, գլուխը վեր վերցուց ու ըսաւ « Տուտու, տուտու, վար եկ՛, որ տեսնես, թէ գաւազանս ջուրին դպցուցածիս պէս, ջուրը ինչպէս գաւազանին ծայրը կը ցատկէ » :

« Լ, ղէկ տղաս » ըսաւ մայրը, « հիմա ձեռքս կար ունիմ, վար չեմ կրնար գալ, այլ դուն վեր եկ՛, հետդ ալ ամանով մը ջուր բեր, որ տեսնեմ այդ նոր գիւտդ » :

Պետիկը իսկոյն գնաց սկաւառակ (քեասէ) մը գտաւ, ու մէջը ջուր լեցունելով առաւ մօրը տարաւ . ու անոր աչքին առջևն ալ երբոր նոյնպէս գաւազանին ծարը ջուրին մօտիկցուց, ու ջուրին դպցուց, տեսաւ որ, ջուրը դարձեալ վեր կ'ելէր, ու գաւազանին ծայրին վրայ կաթիլի մը ձևով կը մնար, տղան զարմանալով՝ մօրը հար-

ցուց թէ « Ինչո՞ւ ասանկ կ'ըլլայ » :

Ըն ալ « Չեմ գիտեր » ըսաւ :

« Չե՞ս գիտեր », կրկնեց տղան, ալ աւելի զարմանալով . ինչու որ՝ ինքը անանկ կը կարծէր, թէ իր մայրը ամեն բան գիտնալու է, և պզտիկ տղոցն ալ սորվեցընելու է :

« Ինչու այդ ասանկ կ'ըլլայ չեմ գիտեր տղաս, բայց այնքան գիտեմ, թէ այդ ատանկ կ'ըլլայ, ու ատոր նման ուրիշ շատ բաներ ալ կան, որ անոնք ալ ասանկ կ'ըլլան : Սայէ սկաւառակին բոլորտիքը, ինտոր ջուրը՝ բլուրի պէս բարձրացեր է, կամ քիչ մը վեր ելեր է » :

Պետիկը աչքը սկաւառակին մէջ տնկելով, տեսաւ, որ իրաւ սկաւառակին բոլորտիքը ջուրը քիչ մը վեր ելած էր, զարմանալով հարցուց մօրը թէ անոր անանկ տեսնուելուն կամ իսկապէս անանկ ըլլալուն պատճառն ի՞նչ էր :

Մայրը դարձաւ ըսաւ թէ, « Ըտոր ալ պատճառը չեմ գիտեր . բայց փիլիսոփայները կամ գիտունները յփոյսնին կ'ըսեն այդ բանին » :

« Ի՞նչ » ըսաւ Պետիկը, խնդալով . « Չփոյսնին մի . ցատկողուծին ըսէ Տուտու որ վայլէ . ինչու որ՝ չես տեսներ որ

վեր կը ցատկէ » :

« Իրաւ այդ շիտակ է , այլ ձգողութիւնն ալ այն բանը կ'իմացընէ , ինչու որ երբ երկու բան մէկզմէկ կը քաշեն , կամ իրարու մօտենալ կ'ուղեն անոր ձգողութիւն կ'ըսեն : Աեցիր քեզի հասկըցունեմ » ըսելով , ելաւ սնտուկէն երկաթի մը կտոր հանեց , ու դարձաւ Պետիկին ըսաւ , թէ « Աս կը տեսնե՞ս , ասոր մագնիս (մըխլատըզ) կ'ըսեն . նայէ հիմա ինտոր սա ասեղը իրեն պիտի քաշէ » :

Յիրաւի երբոր մագնիսը սեղանին վրայ ձգած ասեղին մօտիկցուց , մէյժ'ալ նայիս որ՝ ասեղը մէկէն 'ի մէկ դէպ 'ի մագնիսին վազեց ու անոր փակաւ կեցաւ :

Պետիկը աս բաներուն զարմացած կեցեր էր , ու աչքն ալ սկաւառակին վրայէն չէր վերցուներ . ինչու որ շիտակը մօրը խօսքերուն ու ցըցուցած բաներուն աղէկ մը իր խելքը չէր կրնար պառկէր :

Սայրն ալ տղուն շփոթութիւնը տեսնելով , իրեն հարցուց թէ , « չի հասկըցա՞ր մի » :

« Իրաւ Տուտու սեպէ թէ ըսածներդ հասկըցայ , բայց ինտոր կ'ըլլայ , որ ջուրը՝ գաւազանին կը փակչի այն չի հասկըցայ » :

« Ասեղը ինտոր մագնիսին վազեց , ու անոր փակաւ կեցաւ նէ , ջուրն ալ անոր

պէս եղաւ : Ինչ բան իրեն մօտիկցունեա
կամ դպցունես անոր կը ձգուի » :

« Եւ ինչո՞ւ կը ցատկէ , կամ հրամա-
նոցդ ըսածին պէս ի՞նչ յօւ՛ի » , հարցուց
Պետիկը :

« Ինչուն չեմ գիտեր » ըսաւ մայրը .
« աս իրիկուն աղայ հայրդ պիտի գայ , ա-
նոր հարցուր , ան քեզի կրնայ հասկը-
ցունել » :

Պետիկը՝ « շատ աղէկ » ըսելով , սկա-
ւառակը առաւ վար տարաւ . ու մէջի ջու-
րը տաշտին մէջ պարպեց : Ետքը դարձաւ
նայեցաւ որ սկաւառակին մէջը թաց էր .
ու քանի որ ամանը ասդին անդին կը դարձը-
նէր , մէջի մնացած ջուրերն ալ սկաւառակին
բոլորտիքը կը շրջէին :

Ըս բանը իրեն մէկ նոր զարմանք մը
բերաւ . կարծես թէ բնաւ առաջ տեսած չէր
թէ այս ասանկ կ'ըլլար : Իրեն զարմացու-
մը աս էր թէ ինտո՞ր կ'ըլլայ , որ ամանը
գլխէ վար դարձունելէն ետքը , մէջը ջուր
կը կենայ : Ինքը կը կարծէր , թէ բոլոր
ջուրը պարպուելու էր , ու ամանն ալ չոփ
չոր մնալու էր :

Ըս մտածմունքին մէջն եղած ատեն ,
Սրբուհին (տանը աղախինը) եկաւ , որ ջըր-
հանէն ջուր հանէ : Եղջիկը տեսնելով , որ

Պետիկը ձեռքը սկաւառակ մը առեր, ու շադրութեամբ մէջը կը նայէր, անոր հարցուց թէ «ինչ կը փնտրուես ատոր մէջը» :

Պետիկը պատասխան չի տուաւ, այլ ամանը ասդին անդին դարձունելու ետեէ էր, ու ջուրերուն վաղքը կը դիտէր :

Աղջիկը աւելի հետաքրքրելով, նորէն հարցուց թէ «ինչ կը նայիս» :

Տղան մտատանջութեամբ դարձաւ ըսաւ թէ «Ոչինչ, ի՞նչ պիտի նայիմ, դուն ալ նայէ որ տեսնես : Աս կարծեցի թէ սկաւառակը գլխէ վար դարձունելովս, բոլոր ջուրը մէջէն պիտի պարպուի ու երթայ, այլ նայէ դեռ մէջը ջուր կայ» :

«Շա՛տ, ատ է եղեր» ըսելով, աղջիկը սկսեց խնդալ, «ես ալ գիտցայ թէ նոր բան մըն ես տեսեր, ատ ջուր է որ . . .» :

«Շապա ի՞նչ է» ըսաւ տղան անհամբերութիւնով մը :

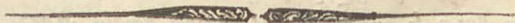
«Ինչ պիտի ըլլայ, քիչ մը թաց է, սրբես՝ չոր կ'ըլլայ» :

«Ո՛ր, թացը ջուր չէ՞, և թէ որ թացը ջուր է, ըսել է թէ բոլոր ջուրը մէջէն չէ պարպուեր : Ասեմք թէ աս ջուրին տեղը սկաւառակիս մէջը լեցուն բրինձ ըլլար, սկաւառակը գլխէ վար դարձուցածիս պէս՝ ան ատենը մէջը մէկ հատ բրինձ կը մնար

մի՞ : Ուրեմն ջուրը ինչու կը մնայ րսելով՝ տղան սկրսեց աղջկանը հետ հակաճառութիւն ընել :

Աղջիկը՝ ասանկ բաներու միտք հոգնեցրնելը սորված չ'ըլլալով, մէկէն 'ի մէկ «ՊՅՅ չեմ գիտեր, ես ատանկ խենթումենթ խօսքեր չեմ հասկընար րսելով՝ առաւ քալեց . ու անանկ ընելն ալ շատ աղէկ եղաւ . ինչու որ՝ Պետիկին հարցուցածը փիլիսոփայական խնդիր մըն էր . որուն փիլիսոփայութիւն չի սորվողը չէր կրնար պատասխան տալ :

Ինչ և իցէ, Պետիկը աս փիլիսոփայական մտածմունքներովը ու քննութիւններովը երբեմն երբեմն ալ Սասի նաւակին ու Սեւ ծովուն հետ խաղալով, ժամանակը անցուց ու իրիկուն ըրաւ :

ԳԼՈՒԽ Բ .

Արևը մարը մտնալու վրայ էր ու լեռներուն գլուխներուն վրայ միայն անոր վերջին շառաւիղները կ'երևնային, երբ Պետիկը տեսաւ որ անդիէն ծառերուն մէջէն իր հայրը ձիով կուգար :

Տղան վազեց իսկոյն անոր գնաց բարեւելու, ու քովը մօտեցածին պէս, խոնարհութեամբ ձեռքը պագաւ, ու ձեռքէն բռնելով հետը տուն գնաց :

2296 539
Արբ հայրը եկաւ նստաւ, տղան գնաց ծխպամուրջը բերաւ, ու տուաւ իր հօրը . կրակն ալ վրան դնելով՝ ապա ինքն ալ ելաւ անոր քով նստաւ, ու համբերութեամբ կը սպասէր որ հայրը աղէկ մը հանգչի, և ետքը ցերեկուրնէ հետաքրքիր եղած բաները անոր հարցունէ :

Հայրը նայելով տղին երեսին, հասկըցաւ թէ տղան բան մը ըսել կ'ուզէ . ուստի ինքը որչափ հոգնած ալ էր, ու երկար բարակ հակաճառութիւն ընելու կարողութիւն ալ չ'ունէր, զաւակը շատ սիրելուն հա-

մար՝ չ'ուզեց որ տղան անձկութեան մէջ մնայ : Ուստի դարձաւ ըսաւ «Պետիկ, երեսու շատ կը նայիս, նորէն բանի մը հետաքրքիր ես եղեր, ի՞նչ է ըսէ՛ նայիմ » :

Պետիկը որչափ ալ աս թոյլտուութիւնը հօրմէն առաւ, հօրը հոգնած ըլլալը գիտնալով՝ չ'էր ուզեր որ իր տղայական հարցմունքներովը անոր ձանձրութիւն տալ, ինչու որ աղէկ գիտէր թէ՛ մէկը նեղացընելու բան մը ընելը կամ ձանձրացընելը քաղաքավարութեան շատ դէմ է : Ընոր համար տղան շնորհակալ ըլլալով, ըսաւ «Իրաւ, մէկ քանի բան ունիմ հարցունելիք ու սորվելիք, այլ զէն չ'ունի, հրամանքդ աղէկ մը հոգնութիւնդ առնելէն ետքը թող ըլլայ » :

Տղուն աս կերպ քաղաքավար պատասխանը շատ հաճոյ եղաւ հօրը . և ուզեց, որ իր սրտին հաճութիւնը յայտնէ զաւակին, իսկոյն անոր խնդրոյն ականջ դնելով : Ուստի՛ ըսաւ, «զէն չ'ունի տղաս, իրաւ քիչ մը հոգնած եմ, այլ քեզի պէս քաղաքավար տղի մը պատասխան չի կրնալ տալու չափ հոգնած չեմ » :

Ըս թոյլտուութեանը վրայ Պետիկը համարձակեցաւ, և ցերեկուան եղած բաները համառօտ կերպիւ մը պատմեց, և ա-

դէկ հասկըցունելու համար՝ ելաւ որ երթայ բերէ սկաւառակով ջուրը և բարակ գաւաղանը :

Ըն միջոցին՝ ծառայն ներս անուշ և սուրճ կը բերէր : Հայրը թող չտուաւ որ տղայն երթայ :

«Տղաս, տեղէդ մ'ելէր, ես աղէկ հասկըցայ ըսածներդ, կեցիր քեզի ցուցընեմ» ըսելով, գաւաթ մը ջուր ու անուշի դգալ մը առաւ, ապա նոյն չոր դգալը ջուրին երեսին մօտիկցուց, ու դըպցունելուն պէս՝ տղան տեսաւ որ ջուրը վեր ելելու պէս եղաւ, կամ դգալին ցատկեց՝ ու անոր փակաւ, և ծարէն ՚ի վար կաթիլի մը ձևով կախուեցաւ,

Պետիկը աս տեսնելուն պէս պօռալով ըսաւ, «իրաւ որ ատ է աղա Հայր, ահա՛ ատ է, ատ: Բայց ինչո՞ւ ատ ատանկ կ'ըլլայ՝ այն կ'ուղեմ հասկընալ: Այսօր Տուտուլիս հարցուցի նէ՛ ըսաւ թէ յփոփոխէ, այլ ձգողութիւնը ինչ ըլլալը ինքը չը կրցաւ ինծի հասկըցունել, ու ըսաւ թէ հրամանոցդ հարցունեմ, ուստի կ'աղաչեմ, աս ձգողութիւնը ինչ ըլլալը ինծի հասկըցունես» :

Հատ աղէկ տղաս, «ըսաւ Հայրը, նախ և առաջ պէտք է որ գիտնաս թէ Աստուած

ամեն բանը մէյ մէկ զատ յատկութիւնով է ստեղծեր : Ինչպէս՝ մարդուս յատկութիւնն է խօսիլը , այլ ծառինը չէ . թռչունինը՝ թռչիլ , որդերունը՝ սողալ , երկաթինը՝ կարծրը ըլլալ , բամպակինը՝ կակուղ , կապարինը ծանր ու փետուրինը թեթեւայլն կայլն . քայց աս ալ պէտք է որ գիտնաս թէ քալելը , թռչիլը , սողալը , կարծրութիւնը , կակուղութիւնը կայլն կայլն , ասոնք իրենք իրենց բնութիւն չեն , հապա Բնութեան յարկութիւնները կ'ըսուին . յիրաւի մեր բնութեանէն է որ ուտել , խմել , պառկիլ , ելլել , քալել , նստիլ կ'ուզեմք կայլն կայլն . ըսել է որ բնութիւնը աս տեսակ տեսակ յատկութիւնները ունի : Աւստի մեր բնութիւնը ինչպէս զատ զատ յատկութիւններ ունի , անանկ ալ ամեն բան՝ որովհետեւ բնութիւն ունի , զատ զատ ալ յատկութիւններ ունենալու է : Չուրին բնութեանը յատկութիւններուն մէկն ալ աս ձգողութիւնն է , այսինքն՝ ինչ բան իրեն մօտենայ , անոր կը ձգուի կամ իրեն կը քաշէ » :

« Աւրեմն աղա Հայր , ջուրը ուրիշ յատկութիւններ ալ ունի՞ » :

« Այո . այլ հիմակուհիմա ձգողութիւնը ինչ ըլլալը հասկըցիր : Ձգողութիւնը ոյժ մըն է , որ անով իրար կը քաշեն երկու իրա-

բու մօտ բաներ » :

« Երկու իրար քաշող բաները իրարու մօտենալով են թէ դպչելու են Հայր » ,
 Հարցուց Պետիկը :

« Դպչել ըսելն ալ շատ մօտենալ ըսել է . անանկ որ երբ երկու մօտ բանին մէջ տեղը աչքերնուս ալ չ'երևար , անոնք իրարու դպեր են կ'ըսենք » :

« Իայց Հայր՝ աս ձգողութիւնը միայն ջուրին քով չ'կայ , հապա մագնիսին քով ալ կայ : Տուտուս ինձի այսօր ցուցուց » :

Հատ աղէկ տղաս , բայց մինակ մագնիսին բնութիւնը չէ , որ աս յատկութիւնը ունի , այլ ամեն բանի բնութեան մէջ կայ աս ձգողութեան յատկութիւնը :

« Եւ ձգողութեանը պէս հինգ ուրիշ յատկութիւններ ալ կան , որ ամեն բնութեան մէջ կը գտնուին . որոնք ատենօք պիտի սորուիս . հիմակուհիմա սա միտքդ պահէ , թէ ամեն բան ձգողութիւն ունի » :

« Եւ ամեն բան ձգողութիւն ունի հէ՞ » ,
 կրկնեց տղան զարմանալով :

« Եւ յո՞ » , ըսաւ Հայրը , « բայց որը քիչ և որը շատ » :

Պետիկը աս լսելով մտմտութքը առաւ , ու սկսաւ երկու մատովը ճակատը շփել , կարծես թէ տղուն ըզնզին մէջը որդ մտեր

էր : Աղէկ մը մտմտալէն ետքը , մէկէն 'ի մէկ դարձաւ հօրը ըսաւ , «Անանկ է նէ սա սեղանը ինչո՞ւ իր քովի աթոռը իրեն չը քաշեր կամ իրարու չեն փակչիր » :

«Իրաւ , ըսի թէ ամեն բանի բնութեան մէջ ձգողութեան յատկութիւն կայ , կամ ամեն բան ձգողութիւն ունի , բայց քեզի չ'ըսի թէ ամեն բան իրարու հետ ձգողութիւն ունին կամ իրար կը քաշեն և իրարու կը փակչին » :

«Այսօր Տուտուդ քեզի մագնիսին ձգողութիւնը ցուցուց , և դուն ալ տեսար թէ ինչ զօրութիւնով ասեղը իրեն քաշեց : Այլ կը սխալիս , թէ որ կարծես թէ ասեղին հետ ինչ ձգողութիւն ունի նէ , ամեն բանի հետ ալ ձգողութեան նոյն զօրութիւնը ունի . կեցիր քեզի ցուցընեմ » ըսելով , մագնիսը բերել տուաւ ու Պետիկին տուաւ որ բռնէ . ետքը թերթ մը թուղթէ ալ պզտիկ կտոր մը խզտելով , դարձաւ զաւկին ըսաւ , «Առ ասիկայ ալ ու մագնիսիդ քովը դիր , նայինք ասեղը ինչ ուժով իրեն քաշեց նէ , աս կտոր թուղթն ալ անանկ իրեն կը քաշէ » :

Պետիկը ինչ ըրաւ չկրցաւ ան պզտիկ կտոր թուղթը՝ մագնիսին բռնել տալ . շատ աշխատելէն ետքը՝ դարձաւ հօրը ըսաւ թէ «չ'բռներ » :

«Ճրտներ եմ» , ինչու որ մագնիսը՝
 թուղթին հետ ձգողութիւն չ'ունի , մինակ
 անոնք կը ձգուին որոնք մէկզմէկու հետ
 ձգողութիւն ունին : Անոր համար սեղանը
 ու աթոռը թէպէտ ինքնիրեննուն զատ զատ
 ձգողութիւն ունին , բայց իրարու հետ ձը-
 գողութիւն չ'ունին , իրար չեն քաշեր կամ
 իրարու չեն ձգուիր : Ասկէց հասկըցիր թէ
 ամեն բան ձգողութիւն ունենալուն համար
 իրարու չեն ձգուիր» :

Պետիկը իր սխալմունքը իսկոյն տեսնե-
 լով , սկըսեց ծիծաղել , ու խելքը գլուխը
 ժողվելով , հարցուց թէ «Արբ երկու բան
 մէկզմէկու հետ ձգողութիւն ունին , ո՞րը ո-
 րու կը վազէ» :

Հայրը խնդալով մը ըսաւ թէ , «կե-
 ցիր նայինք : Սա դգալին ծայրէն բռնէ ,
 դուն ալ քաշէ ես ալ , նայինք որու ձեռ-
 քը կը մնայ» :

Պետիկը խնդաց , ու ըսաւ «Անշուշտ
 հրամանոցդ ձեռքը պիտի մնայ» :

«Ինչու համար» , հարցուց Հայրը :

«Անոր համար որ հրամանոցդ ոյժը իմ
 ուժէս աւելի է» :

«Անանկ ալ՝ որ բան աւելի իրեն քաշե-
 լու ոյժ ունի , կամ ինտոր որ գիտունները
 կ'ըսեն քաշողական զգրութեան ունի , նոյն բա-

նը մեկալին կը յաղթէ ։

«Ուրեմն աղա Հայր դգալին քարշողական զօրութիւնը աւելի ըլլալով , ջուրին քարշողական զօրութիւնը կը յաղթէ ու իրեն կը քաշէ : Բայց ինչո՞ւ բոլոր ջուրը իրեն չքաշեց , ու մինակ մէկ կաթիլ մը քաշեց ։

«Աեցիր ատ ալ հասկըցունեմ տղաս : Սա գաւաթը վեր վերցուր ։», ըսաւ Հայրը :

Պետիկն ալ «շատ աղէկ ։» ըսելով գաւաթը բռնածին պէս վեր վերցուց , ու գոռոզաբար գլխէն ալ վեր բռնեց :

Հայրը քթին տակէն խնդալով , դարձաւ ըսաւ թէ , «սա սնտուկն ալ տեղէն վեր վերցուր , ու գաւաթիդ պէս վեր բռնէ ։» :

Տղան զարմանալով , հօրը երեսը նայեցաւ , ու ինքն ալ սկըսեց խնդալ . ինչու որ Պետիկը դեռ տասը տարեկան չկար . ուստի անոր ուժը չէր հասներ սնտուկը տեղէն անգամ շարժել :

«Ուրեմն , ըսաւ Հայրը ծիծաղելով , ինչպէս քու ուժդ կամ զօրութիւնդ մինակ ատ գաւաթին կրնայ հասնիլ , անանկ ալ դգալին զօրութիւնը կաթիլ մը ջուրի կը հասնի : Ասկէց 'ի զատ , կայ մէկ անանկ զօրութիւն կամ ձգողութիւն մը , որ թող չ'տար ջուրերը մէկզմէկէ դատուին . զորօրինակ ,

ինտոր մէկ բան մը՝ մէկ ուրիշ բանի հետ ձգողութիւն ունի, ու այն իրեն կը քաշէ, անանկ ալ նոյն բանին մէկ կտորը իրեն նըման մէկալ կտորին հետ ձգողութիւն կամ քարշողական զօրութիւն ունի: Այս քարշողական զօրութիւնը՝ ուրիշ բաներու հետ ունեցած զօրութենէն ալ շատ աւելի է, և այս զօրութիւնն է որ ան քրչիկ ջուրը դըգալին ծայրը կաթիլ մը կը ձևացընէ: Էիմայ ձգողութիւնը ինչ ըլլալը աղէկ մը հասկըցար տղաս ր :

«Բիչ մը խելքս պառկեցաւ աղա Հայր, բայց ինչո՞ւ Աստուած աս ձգողութիւնը՝ բընութեան յատկութիւններուն մէկն է ըրեր ր»:

«Ատոր պատասխանը մարդ չ'կրնար տալ, քանզի մարդս չ'կրնար Աստուծոյ գալտնեացը խելք հասցունել ր»: Ատոր համար Ասայի մարգարէն կ'ըսէ թէ «Չի՛ք քննութիւն իմաստութեան նորա ր»: Ալ Պօղոս առաքեալն ալ կ'ըսէ թէ «Ո՞վ գիտաց զմիտս Տեառն կամ ո՞վ խորհրդակից լինիցի նմա ր»:

Մենք այսքանը կրնանք հասկընալ թէ ձգողութիւնը Աստուած բնութեան յատկութիւններուն մէկը ըրած չ'ըլլար նէ, աշխարհիս մէջ բան մը չէր ըլլար:

Պետիկը զարմանալով հարցուց թէ «Ինչո՞ւ ր»:

« Լ'նոր համար որ », կրկնեց շայրը
 « Թէ քարշողական զօրութիւն չ'ըլլար, մար-
 դուս շատ փնասներ կ'ըլլար : Ես փնասնե-
 րուն ամենէն պզտիկը քեզի օրինակ բերեմ
 որ խելքդ պառկի :

« Թէ որ քարշողական զօրութիւնը չ'ըլ-
 ար մէկը չէր կրնար գիր գրել » :

Պետիկը աս լսածին պէս ալ աւելի զար-
 մացումը շատցաւ, ապշած կը նայէր հօրը
 երեսը, ըսել կ'ուզէր թէ ատանկ բան կ'ըլլայ :

« Սա կաղամարը ու քովի գրիչը ինծի
 բեր » ըսաւ շայրը, ու չոր գրիչը ձեռքը
 առնելով, կաղամարին մէջը թաթխեց ու
 դարձաւ տղին ըսաւ. հիմա տեսա՞ր, թէ
 որ ջուրը գրիչին հետ ձգողութիւն չ'ունե-
 նար, մեկանը գրիչին վրայ չէր ելներ, և
 որչափ ես գրիչը՝ մեկանին մէջ թաթխէի
 հանած ատենս գրիչը չոր ելելու էր :

Պարձեալ՝ թէ որ ջուրը մէկըմէկու հետ
 քարշողական զօրութիւն չ'ունենար, մեկա-
 նը գրիչին ծարը չէր ժողվելեր » :

« Եղէկ, աղա շայր, ատ ըսածներդ
 մեկանին համար է, ես ջուրին ձգողութիւ-
 նը կը հարցունեմ » :

« Շատ աղէկ տղաս, բայց մեկանը ի՞նչ
 է. սևցուցած ջուր չէ մի՞. կեցիր քեզի
 խնդալու բան մը ըսեմ : Թէ որ ջուրը ձը-

գողուլթիւն չ'ունենար , կաղամարին մելանը բոլորն ալ երեսիդ վրայ թափէի նէ , պէտք էր որ երեսէդ բոլորն ալ վար վազէր , ու երեսդ ինտոր առաջ չոր ու մաքուր էր , աւանկ չոր ու մաքուր կենար , անանկ չէ՞ մի » :

Պետիկը չ'կրցաւ խնդալը բռնել , ու ըսաւ թէ « Տիչ տտանկ բան կ'ըլլայ որ զիս չ'թրջէ » :

« Այ այ հեղուկ մը , որ ջուրէն շատ տարբեր է , և անոր պէս ամեն բանի հետ ձըգողուլթիւն չ'ունի : Աս գրիչը անոր մէջը թաթխեմ կամ դուն մատդ անոր մէջը խօթես նէ , չ'թրջեր չոր կ'ելէ » :

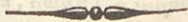
« Հեղուկն ի՞նչ է » հարցուց Պետիկը :

« Գիտունները հեղուկ կ'ըսեն այն բանին , որ ջուրի պէս է կամ թանձր չէ . ինչպէս՝ գինի , օղի , իւղ և այլն և այլն » :

« Ետ ըսած հեղուկդ ո՞րն է » :

« Հայրը դեռ պատասխան չ'տուած , ծառաներուն մէկը նոյն միջոցին սենեակէն ներս մտաւ ու իմաց տուաւ թէ կերակուրը պատրաստ է . ուստի Հայրը դարձաւ տղուն ըսաւ , « Հիմա կերակուրի իջնանք , ետքը ան հեղուկը քեզի կը ցուցընեմ , ու անոր ինչ ըլլալը կը հասկըցունեմ » :

Եպա հայր ու տղայ ձեռք ձեռքի տալով , մէկ տեղ կերակուրի իջան :

Կերակուրէն ետքը վեր ելան , ու խաչ-
վէն խմելէն ետև Պետիկին հայրը հրամեց
որ կարթի (օլթային) սնտուկը ներս բերեն :
Սնտուկին մէջէն մէկ պղտիկ սրուակ (շի-
շէ) մը հանեց , սեղանին վրայ դրաւ . ու
սկըսեց . քիչ մը մտմտալ :

Պետիկը խեղոյն սրուակին քով դնաց ,
տեսաւ որ մէջը արծաթի գոյնով ջուրի պէս
բան մը կայ . որչափ ալ տղայական բնու-
թիւնը զինքը կը դրդէր թէ ձեռքը առնէր
ու հասկընար անոր ինչ ըլլալը . բայց հօր-
մէն հրաման չ'առած՝ անոր ձեռք երկնցու-
նել չէր ուզեր . ինչու որ աղէկ գիտէր թէ
անանկ ընելը քաղաքավարութեան շատ դէմ
է : Ուստի դարձաւ հօրը , ու ըսաւ՝ «Նշա-
շայր , կրնամ սրուակը ձեռքս առնել ու
անանկ նայիլ » :

«Շատ աղէկ , տղաս » , պատասխանեց
հայրը , «այլ զգուշութեամբ վեր առ , ու
անանկ տեղը դիր » :

Պետիկը սրուակը վերցուց չ'վերցուց ,

զարմանալով մը ըսաւ, «(՛), աս ի՞նչ ծանր է » :

«Օ՛անր է ե՛տ, այլ իր ծանրութենէն զատ, քեզի ատոր ուրիշ յատկութիւններն ալ պիտի ցուցնեն՝ որ տեսնես թէ ինքն ալ թէպէտ ջուրի պէս հեղուկ է, այլ ջուրէն շատ տարբեր է: Ղնա, ինծի թերթ մը թուղթ, պղտիկ թապախ մը, անուշի դրգալ մը ու գուլպայի (չորապի) շիշ մը բեր » :

Պետիկը ուրախութեամբ գնաց իսկոյն հօրը ուզած բաներուն ամենն ալ բերաւ, ու սեղանին վրայ դրաւ :

Հայրն ալ սեղանին մօտենալով, աթոռ մը առաւ նստաւ: Սրուակը ձեռքն առաւ, ու ըսաւ. « սա տեսա՞ր, ատոր մէջի եղածին՝ 'սնդիկ' կ'ըսեն », յետոյ սրուակին բերանը բացաւ, ու սնդիկը թապախին մէջ պարպեց: Վաղած ատենը հալած կապարի կը նմանէր, ու վազելէն ալ կը հասկըցուէր թէ շատ ծանր ըլլալու էր :

«Ըս հեղուկը՝ քեզի հասկըցունել կ'ուզեմ » կ'ըսէր հայրը, « թէ սնդիկը՝ ջուրի պէս ամեն բանի հետ ձգողութիւն չ'ունի, և թէ ջուրն ալ սնդիկին պէս ան բաներուն հետ ձգողութիւն որ չ'ունենար, ինտո՞ր պիտի ըլլար » :

«Ընոր համար գնա, մաքուր գրիչ մը

առ ձեռքդ , ու ասոր մէջը թաթխէ , նայինք մելանին պէս ասկէց ալ կաթիլ մը կըրնաս վեր առնել գրիչիդ վրայ » :

Պետիկը գնաց մաքուր գրիչ մը բերաւ , կամաց մը սնդիկին թաթխելու եղաւ , տեսաւ թէ սնդիկը՝ անոր ձգուելուն կամ անոր փակչելուն տեղը , գրիչէն կը հեռանար , ու գրիչին կոխած տեղը կը խորնար (չուխուր կ'ըլլար) : Նաև՝ երբոր գրիչը վեր առաւ , տեսաւ թէ գրիչին ծարը ինտոր առաջ մաքուր ու չոր էր , անանկ մնացեր էր : Ուստի՝ կրկին գրիչը մէջը թաթխեց ու հանեց , նորէն թաթխեց , վերջապէս տեսնելով , թէ պարապ տեղը կ'աշխատէր , դարձաւ զարմանալով մը հօրը ըսաւ թէ « Լ՛ղաւայր չ'փակչիր » :

« Չ'փակչիր ե՛մ » , կրկնեց շայրը :

« Լ՛որդեօք գրիչին հետ ձգողու թիւն չ'ունի » , հարցուց Պետիկը :

« Լ՛նշուշա չ'ունի » ըսաւ շայրը , այլ մինակ գրիչին հետ չ'ունի չէ . հապա ուրիշ շատ բաներու հետ ալ չ'ունի . մատդ մէջը խօթէ , նայինք կը թրջե՞ :

Պետիկը իսկոյն մատը՝ սնդիկին մէջ թաթխեց ու հանած ատենը տեսաւ թէ մատը առաջ ինտոր չոր էր , նոյնպէս չոր մնաց :

« Հիմայ տեսար » , ըսաւ շայրը , « թէ

անդիկն ալ ջուրին ձգողութիւնը ունենալու ըլլար, 'ի հարկէ մատդ թրջելու էր : Ահա աս է սնդիկին մեծ տարբերութիւնը ջուրէն, այսինքն, ջուրը՝ ուրիշ շատ բաներու հետ ձգողութիւն ունի, այլ սնդիկը չ'ունի . և սնդիկին ձգողութեան ամենէն շատը իր մասնիկներուն հետ է ։

“Սասնիկն ի՞նչ է աղա Հայր ” :

“Սասնիկ ըսելը, տղաս, պղտիկ պըղտիկ կտորուանք կամ փսորտանք ըսել է ” :

“Սնդիկը կամ ջուրը փսորտանք կ'ունենայ, հաց է, որ փսորի ” . ըսաւ Պետիկը խնդալով մը :

“Հացին փսորտանքը ”, կրկնեց հայրը, “հացին մանր մանր կտորուանքը ըսել է, ուստի ամեն բանի փսորներուն, գիտունները մասնիկ կ'ըսեն ” :

“Եղէկ . բայց սնդիկը կամ ջուրը կը փսորի՞ կամ հրամանոցդ ըսածին պէս, մասնիկ մասնիկ կ'ըլլայ ” :

— “Կեցիր տղաս, քեզի ցուցընեմ ” ըսելով, դգալը ձեռքը առաւ ու անով թապախին մէջէն քիչ մը սնդիկ դրաւ : Կերեւար, թէ դժուարութիւնով կը դնէր . ինչու որ սնդիկին ձգողութիւնը, արծաթ դգալին հետ շատ քիչ, և իր մասնիկներուն հետ շատ աւելի ըլլալով, սնդիկներուն

մասնիկները չէին ուզեր իրարմէ զատուիլ ,
 Ինչ և իցէ , դգալովը քիչ մը սնդիկ ա-
 ուաւ , ու սեղանին վրայ բռած թերթ մը
 թուղթին վրայ թափեց : Անդիկը՝ թուղթին
 վրայ հեղուկէ գունտ մը եղաւ մնաց , ու
 թուղթին քովերէն բռնելով , թուղթը քա-
 նի երեքցուց , սնդիկը «փփէ» կտորի պէս
 թուղթին վրայ ասդին անդին կը գլորէր :

Այա դարձաւ , տղուն ըսաւ . « Հիմա
 տեսա՞ր , թէ որ աս ալ ջուրին պէս թուղ-
 թին հետ ձգողութիւն ունենար , պէտք էր ,
 որ թուղթը թրջէր կամ թուղթին ձգուէր » :

« Գանք հիմա մեր մասնիկներուն » ,
 ու չորապին շիշը ձեռքը առնելով , սկսեց
 սնդիկը բաժնել ու կտոր կտոր ընել , որոնք
 մանտրտիկ գնտակներ եղան ասդին անդին
 կը գլորէին : « Հիմա ալ տեսա՞ր տղաս ,
 ինտոր սնդիկը մասնիկ մասնիկ կ'ըլլայ կամ
 կը փսորի » :

« Աղէկ , աղա Հայր , աս սնդիկը փը-
 սորեցաւ , այլ ջուրը ինտոր փսոր փսոր ,
 կամ հրամանոցդ ըսածին պէս մասնիկ մաս-
 նիկ կ'ընաս ընել » :

« Ագալին վրայ առած կաթիլը՝ ջուրին
 մէկ պզտիկ կտորը չէ՞ մի թէ , և ամեն բանի
 պզտիկ կտորին ալ մասնիկ կ'ըսեն չ'ըսի՞նք » :

« Աւրեմն աղա Հայր , ամեն բան մաս-

նիկ մասնիկ կ'ըլլայ կամ կրնայ փսփորիլ ։

« Ընանկ է տղաս , ինչու որ ամեն բան շատ մասնիկներէ բաղկացած^ն կամ շինուած ըլլալով , ան մասնիկներն ալ կրնան մէկըզմէկէ զատուիլ կամ բաժնուիլ : Ըս բանին՝ զիտունները կ'ըսեն քաճանուծն , և աս ալ ձգողութեան պէս , բնութեան յատկութիւններուն մէկն է , Ըսոր վրայ քեզի ուրիշ ատեն կը խօսիմ , այլ հիմա դուն անդիկին ու ջուրին տարբեր բնութիւնը սորվելու ես , ու ձգողութեան զօրութեանը աղէկ մը խելքըդ պառկեցունելու ես ։ »

Քանի որ հայրը աս բաները Պետիկին կ'ըսէր , անիկայ աւականջ տալով , աղէկ մը մտիկ կ'ընէր , և ձեռքի գրիչովը անդիկին գնտակներուն հետ կը խաղար : Ըսանկ խաղալուն ատեն կը տեսնէր , որ երկու գընտակ մէկզմէկու քով խիստ մօտեցածնուն պէս , իսկոյն իրարու հետ կը միանային , ու անով կը հասկընար թէ անդիկին մասնիկները , իրաւ հօրը ըսածին պէս , իրարու հետ շատ քարշողական զօրութիւն ունէին ,

Պետիկին մտքին նորէն բան մը գալով , դարձաւ հօրը հարցուց , թէ « ինչո՞ւ անանկ կ'ըր կ'ըր կը ձևանան և ջուրին պէս չեն տարածուիր թուզթին վրայ ։ »

« Պատճառը այս է , տղաս » , ըսաւ հայ-

ըր, «ինչպէս քեզի առաջուց ըսի, թէ սընդիկին բնութիւնը՝ ջուրին բնութենէն շատ տարբեր է . և աս տարբերութիւնն ալ սատէ, թէ ջուրը շատ բաներու հետ ձգողութիւն ունի, այլ սնդիկին ձգողութեան ամենէն շատը իր մասնիկներուն հետ է . և ան ամեն մէկ մասնիկներուն մէջ եղած քաշողական զօրութիւնը հաւասար կամ մի և նոյն ըլլալով, ան մասնիկները մէկզմէկ քաշած ատեննին մի և նոյն զօրութիւնով իրար կը քաշեն դէպ 'ի իրենց կեդրոնը » :

«Կեդրոնն ի՞նչ է », հարցուց «Կտիկը :

«Ալոր բանի մէջ տեղին (օրթային) կեդրոն կ'ըսեն, ինչպէս՝ անիւի (թէքէրլէկի) մը կեդրոնը՝ մէջ տեղի ծակն է . ան ծակը ուր որ առապային առանցքը (տինկիլը) կը մտնայ . ինչու որ ան ծակէն կամ ան կէտէն դէպ 'ի անիւին բոլորտիքը քանի գիծ քաշես, ամենքն ալ հաւասար կ'ըլլան . այսինքն մի և նոյն երկայնութիւն ունին : Մալ գունտ բանի մը կամ գնդակի մը կեդրոնը իր մէջ տեղին (կէօպէկին) կ'ըսեն, զորօրինակ՝ բօրթուգալի մը կուտերը ուր են նէ՝ ան տեղին կ'ըսեն կեդրոն . ինչու որ՝ ան տեղաց դէպ 'ի բօրթուգալին բոլորտիքը կամ երեսը քանի գիծ քաշելու ըլլաս . ան գիծերուն ամենքն ալ մէկզմէկու հաւասար կ'ըլ-

լան : Ուստի՛ սնդիկին գնտակներուն մէկըզմէկու հետ ունեցած քարշողական զօրութիւնը ամեն կողմէն հաւասար ըլլալով , այսինքն իրար մէկ ուժով քաշելնուն համար , մէկ տեղ եկած ատեննին գնտակ կը ձևանան ։

— Պետիկին խելքը աս փիլիսոփայական բացատրութեանը աղէկ մը տեղ չ'ընելով , կամ թէ՛ կարելի է ալ որ տղայական բնութիւնով ինքը սնդիկներուն շարժմանը աւելի մտադիր ըլլալով քան թէ հօրը ըսածներուն , դարձաւ հօրը ըսաւ թէ , « Լ՛ղա հայր , ես հիմա հասկըցայ թէ ինչու գրիչիս վրայ չ'ելեր ։

« Ինչո՞ւ նայինք ։ » , հարցուց հայրը :

« Լ՛նոր համար որ ։ » , ըսաւ տղան , « սընդիկը շատ ծանր ըլլալով , գրիչս վեր առած ատենը վրայէն վար կ'իյնայ ։ » :

« Լ՛ոդ չէ պատճառը տղաս ։ » , ըսաւ հայրը , « նախ և առաջ պէտք էր որ սնդիկը՝ գրիչիդ հետ ձգողութիւն ունենար . այսինքն՝ անոր փակչըտէր : Լ՛րդ տեսար , որ գրիչիդ փակչըտելուն տեղը՝ գրիչէդ կը փակչէր . և յետոյ թէ սնդիկին վեր չ'ելելուն պատճառը ծանրութիւնն ըլլար , պէտք էր որ փռուած թուղթին վրայ ջուրի պէս տարածուէր ու թուղթին ձգուէր . այսինքն՝ թուղթը թրջէր : Իրաւ , սնդիկը ջուրէն շատ

ծանր է , բայց գրիչիդ հետ և ուրիշ շատ բաններու հետ ձգողութիւն չ'ունենալուն պատճառը ծանրութենէն չէ , այլ իր յատուկ բնութենէն է : Աեցիր , քեզի հասկըցունեմ ” , ըսելով սնտուկէն զօջ մը հանեց , ու երբոր սնդիկին մօտիկցուց , զօջան անոր դպաւ չ'դպաւ , սնդիկը իսկոյն կապարին (խուրչինին) փակչտեցաւ ու ջուրին պէս վրան տարածուեցաւ :

Ատքը դարձաւ տղուն ըսաւ , “ Հիմա տեսա՞ր , ծանրութենէն չէ եղեր որ սնդիկը գրիչիդ չ'փակաւ : Թէ որ ծանրութիւնը անոր ձգուելուն արգելք ըլլար , աս զօջային վրան ալ ելլելու չէր , այսինքն ասոր ալ ձգուելու չէր ” :

Ըս միջոցիս մէջ , Պետիկը մէկէն 'ի մէկ պօռաց թէ “ Ըղա Հայր , նայէ ' , նայէ ' դըգալը ինտոր կը փայլե ” :

“ Հա ” , ըսաւ Հայրը ցաւելով մը , “ աս յանցանքը իմս է , ինչու որ մոռցայ ըսելու թէ սնդիկը՝ արծաթին հետ ձգողութիւն ունի ” :

“ Ի՞նչ զեն ունի : Ըղա Հայր . չ'նայիս , ինտոր ազուոր փայլեցուց : Արթամ՝ մէկալ դգալներն ալ բերեմ ու անոնք ալ փայլեցունենք ” :

“ Զէ ' , չէ ' տղաս , մի՛ հոգնիր ” . ըսաւ

Հայրը , խնդալով . « Լ՛հա քեզի Հինգնոց մը՝
 թէ որ կ'ուզես ատիկայ փայլեցուր . բայց
 վաղը պիտի տեսնես , թէ բոլոր աշխատանքդ
 պարապ տեղն է դացեր » :

« Ինչո՞ւ , աղա Հայր » :

« Ընոր համար , որ մինչև վաղը պիտի
 սենայ , և աս դգալն ալ արծաթագործին
 (գույումճիին) խրկելու ենք որ նորէն զա-
 նի մաքրէ » :

« Գ-անք հիմա մեր ջուրին ձգողութեա-
 նը » , ըսաւ հայրը , « Բսինք թէ ջուրը շատ
 բանի հետ ձգողութիւն ունի , այսինքն որ
 բանի մօտենալու ըլլայ , անոր կը ձգուի :
 Բայց ջուրին ձգողութիւնը մինակ երեսանց
 չէ , այլ շատ բաներու մէջ ալ կ'անցնի ,
 թէ օր նոյն բաները ծակծրկոտ ըլլան կամ
 ծակ ու ծուկ ունենան , ու անոնց ամեն մէկ
 մասնիկին ձգուելով , թաց կը պահէ զանոնք :
 Ինչպէս , սպունգը , (սիւնկերը) կտաւը ,
 հողը և այլն » :

« Գ-իտեմ , աղա Հայր ատոնք ջուրը կը
 ծրծեն » :

« Օրծել ըսելը , տղաս՝ ուրիշ բան չէ
 այլ հեղուկի մը ուրիշ բանի մը մասնիկէ
 մասնիկ անցնիլը ըսել է : Աեցիր հասկը-
 ցունեմ » , ըսելով , հրամեց որ գաւաթ մը
 դինի ու կտոր մը մաքուր ձերմակ շաքար

բերեն : Շաքարին կտորը ձեռքն առնելով , դարձաւ տղուն ըսաւ թէ , « գինին ու շաքարը իրարու հետ ձգողութիւն ունենալը գիտես . ինչու որ գինին ալ ջուրին բնութիւնը ունի : Ուստի՛ ինտոր դգալը ջուրին դպցունելով վրան կաթիլ մը ջուր ելաւ . անանկ ալ սա շաքարը՝ գինիին դպցունելուս պէս ասոր ծայրն ալ կաթիլ մը գինի ձգուելու կամ ելլելու է . անանկ չէ՞ տղաս » :

« Այո՛ , աղա շայր , այո՛ » :

« Ուրեմն կեցիր նայինք » , ըսելով , շաքարը երբոր գինիին դպցուց , իրաւ գինին շաքարին ձգուեցաւ . բայց երբ տեսաւ թէ գինին շաքարին ծայրը կաթիլ մը ձևանալուն տեղը , կամաց կամաց շաքարն ՚ի վեր կ'ելէր մասնիկէ մասնիկ անցնելով , և գինին ալ կարմիր ըլլալով՝ շաքարն ալ կարմրեցաւ :

Խեղճ տղան արշած կայնէր կը նայէր , երբոր հայրը դարձաւ հարցուց « շիմա ծծելը ի՞նչ է հասկըցա՞ր » :

« շա՛ » , ըսաւ Պետիկը , գլուխն ալ երերցնելով , հիմա հասկըցայ ցերեկուան եղածը :

« Յերեկը ի՞նչ եղաւ տղաս » :

« Յերեկը , աղա շայր , երբոր նաւակիս հետ կը խաղայի , թաշկինակս տաշտին

մէկ քովը մոռցեր էի , ու երբոր առնել
գացի , տեսայ թէ թաշկինակիս մէկ ծայրը
ջուրին մէջն էր ինկեր , ու այն պատճա-
ռաւ բոլոր թաշկինակս թրջեր էր » :

« Եւ յո » , ըսաւ հայրը , « ջուրին աս
կերպ ձգողութիւնովը թաշկինակդ թրջեր
է , աս տեսակ ձգողութեան մաշակին ձգողու-
թիւն կ'ըսուի , ինչու որ մազէն առնուած է » :

« Վիլիստփաները » շարունակեց հայրը
« մազը առեր , խոշորացոյցով նայեր են , ու
տեսեր են թէ պղտիկ խողովակի (պօռույի)
պէս բան մըն է , ու մարդուս քրտինքը անոր
մէկ ծայրէն ներս մտնելով , մէջէն կ'անցնի ու
մէկալ ծայրէն դուրս կ'ելէ ելեր » :

« Եւ տանկ բան կ'ըլլայ աղա շայր , թէ
որ մէկ ուրիշը ըսելու ըլլար չպիտի հաւա-
տայի : Մազը ծակ կ'ունենայ , կամ թէ
ունենայ ալ , այնքան բարակ ծակին մէջէն
ինտոր քրտինք կը մտնայ » :

« Մազին ծակ ունենալը , տղաս , դուն
ալ կրնաս խոշորացոյցով տեսնալ . բայց
հիմա ջուրին բարակ ծակէ մը ներս մտնա-
լը քեզի ցուցընեմ , որ խելքդ պառկի » ,
ըսելով , իր դրասեղանը բացաւ ու անոր մէ-
ջէն ապակիէ (պիլօնէ) չօրապի շիշի պէս
բան մը հանեց , ու Պետիկին ձեռքը տա-
լով , ըսաւ , « նայէ ասոր մէջը ծակ կայ
թէ ոչ » :

Պետիկը՝ ապակի շիշը լուսոյն բռնելով, աչքը տնկեց ու նայեցաւ որ իրաւ անոր մէջ տեղը մազի պէս մէկ բարակ ծակ մը կար :

Հայրը շիշը նորէն ձեռքն առնելով, դաւաթ մըն ալ ջուր առաւ : ու նոյն ջուրին մէջը քիչ մը կարմիր գինի խառնելով, ըսաւ թէ «սա գինին՝ ջուրին խառնելուս պատճառը, ջուրին մինակ դոյն տալու համար է, որ ցուցընելու բանս աղէկ տեսնես » :

Եւտքը ապակիէ շիշին մէկ ծայրը՝ ջուրին մէջը խօթելով, ըսաւ, «հիմա աղէկ նայէ, որ տեսնես » :

Պետիկը աչիւնները բացեր կը նայէր : Շատ զարմացաւ երբ տեսաւ, թէ ջուրը իրաւցընէ ապակիին մէջի ծակէն կամաց կամաց վեր կ'ելէր, ու շատ մը նայելէն ետքը, դարձաւ ըսաւ հօրը : «Մըա Հայր, ալ վեր չ'ելեր, ինչո՞ւ համար » :

«Մնոր համար, որ ջուրը խողովակին ներսի մակերևոյթին հետ ունեցած քարշողական զօրութիւնը այնքան է, կամ մինչև այն բարձրութիւնն է » :

«Մակերևոյթն ինչ է աղա Հայր » :

«Մէկ բանի մը երեսին կամ բոլորտիքին կ'ըսեն մակերևոյթ, զորօրինակ, սա

սնտուկը քանի՞ երես կամ կողմ ունի » :

« Հինգ » , ըսաւ Պետիկը :

« Ինչո՞ւ » , հարցուց հայրը :

Մէյ մը վրայի երեսը , չորս ալ քովի երեսները , հինգ չը՞ներ :

« Լ՛սո՛ տղաս , ատ հաշիւդ շիտակ է , այլ ատ սնտուկը տակ չ'ունի՞ մի » :

Պետիկը խնդալով , « վեց » ըսաւ :

« Ինչ և իցէ , տղաս » , կրկնեց հայրը , « ան վեց երեսը՝ կ'ըսուին սնտուկին մակերևոյթը : Լ՛սոր պէս ալ աս փարչին բուլտիքն ալ՝ փարչին մակերևոյթը կ'ըլան . ու փարչին ներսի դին ալ բուլտիք բլաւով , փարչը երկու մակերևոյթ ունեցած կ'ըլայ . այսինքն մէկ մը դուրսի մակերևոյթը , և մէկ մ'ալ ներսի : Ուստի աս խողովակն ալ փարչին պէս երկու մակերևոյթ ունենալով , ջուրին այն քարշողական զուրթիւնը ներսի մակերևոյթին հետ է : Լ՛սկէց 'ի զատ » , շարունակեց հայրը , « ջուրին իր ունեցած ծանրութիւնն ալ թող չ'տար որ ջուրը այնքանէն աւելի վեր ելէ : Նաև թէ որ աս ծակը աւելի պզտիկ ըլլար , ջուրը աւելի վեր կ'ելէր , ու ասոր հակառակը թէ որ աւելի մեծ ըլլար , այնքան ալ վեր չէր ելեր » :

« Ինչո՞ւ » , հարցուց Պետիկը :

« Լ'նոր համար , որ ծակը պղտիկ ըլլա-
լով անոր մէջի մակերևոյթն ալ այնքան
քիչ կամ պղտիկ կ'ըլլար , ու ջուրն ալ մա-
զային ձգողութեան համեմատութիւնը գրտ-
նալու համար՝ կամ շատ կամ քիչ վեր
կ'ելէր » :

« Լիմա սա պէտք է որ միտքդ պահես
թէ ան բաները որ ծակծկոտ են , ջուրը
անոնց հետ աս մազային ձգողութիւնը ու-
նի . բայց սնդիկը չ'ունի , կամ ջուրին պէս
այնքան բարակ ծակ ու ծուկէ ներս չ'մտ-
նար : Օգործինակ թէ որ հողով լեցուն
« Խիստ » մը մէջ ջուր լեցունես , ջուրը աս
մազային ձգողութիւնովը իսկոյն հողին բո-
լոր մասնիկներուն կը տարածուի , այլ թէ
որ սնդիկը լեցունելու ըլլաս , կը տեսնես
թէ ժողվուած կը կենայ , և թէ իրեն ճամ-
բայ մ'ալ գտնայ , մինչև « Խիստ » տակը
կ'իջնայ առանց հողին մասնիկներուն ձգուե-
լու , կամ անոնց տարածուելու » :

« Երկնէն սնդիկը ջուրին պէս ամեն բա-
նի հետ ձգողութիւն չ'ունի » հարցուց տղան :

« Սնդիկին բնութիւնը ասանկ է , շարու-
նակեց հայրը , ջուրինն ալ անանկ : Բայց ջուրն
ալ ամեն բանի հետ ձգողութիւն չ'ունի , ինչ-
պէս են բոլոր իւղային բաները : Նաև քանի մը
անասուններու մորթերու և քանի մ'ալ

բոյսերու հետ քարշողական զօրութիւն չունի . զորօրինակ՝ կաղամբը (լահանան) ջուր չբռնէր . սագ մը ջուրին մէջ լողալու ըլլայ վրան գլուխը չ'թրջեր . հոնորէն մորթը թէպէտ միշտ ջուրին մէջն է , բայց բնաւ անոր հետ ձգողութիւն չունի . եղբ ջուրին հետ չ'միանար ։

« Իրաւ , իրաւ աղա Հայր ատոնք բորոն ալ տեսած եմ ու գիտեմ : ()ը մը ծովին վրայի տունը նստած ատենս , մէկ կենդանի մը տեսայ , որ ծովէն ելաւ , ու նորէն մէջը ցատկեց , վրան չոր էր : Յօհան եղբայրը ըսաւ թէ հոնորէն էր ։ »

« Այ՛յ հիմա աղէկ մը խելքդ տեղ ըրա՞ւ , տղաս , ձգողութեան ինչ ըլլալը հասկըցա՞ր , և ամեն բան ձգողութեան վրայօք զատ զատ բնութիւն ունին իմացա՞ր . այսինքն , թէ ոմանք իրարու հետ քարշողական զօրութիւն ունին , ոմանք ալ չ'ունին ։ »

« Աղէկ՝ աղա Հայր , բայց ամեն մէկ բանին՝ զատ զատ քարշողական բնութիւն ունենալը ինտոր հասկընալու է ։ »

« Փորձով ։ » , ըսաւ հայրը :

« Այ՛յ ատով գլուխ կ'ելլուի մի՞ , որ մէկը փորձելու է ։ »

« Ատ աղէկ , տղաս , ըսածդ շիտակ է . այլ գիտութիւն սիրող մարդիկ մինչև հիմա

այնչափ փորձեր ըրեր են , որ քեզի աս մասին աշխատելու կարօտութիւն չեն ձգեր , և իրենց փորձերնէն՝ ամեն մէկ բանի յատուկ յատուկ բնութիւնները աղէկ մը սորվելով կարգի տակ խօթեր են , և անիկայ ալ մասնաւոր գիտութիւն մը ըրեր են ու ան գիտութեան անունն ալ քիմիականութիւն կամ բնալուծութիւն են դրեր , որ տաճկերէն Վիճայ կ'ըսեն » :

« Վիճեան ան է որ՝ աղա չայր » , հարցուց Պետիկը մեծ զարմացմամբ :

« Ան ինչ կ'ուզէի որ ըլար » , կըրկնեց հայրը :

— « Աս գիտէի թէ քիմեայ կամ հրամանոց դրսածին պէս բնալուծութիւն գիտցողը միայն ոսկի շինել կը գիտնայ » :

— « Իրաւ տղաս կան անանկ ուամիկ մարդիկ որ քու ըսածիդ պէս ճանչցեր են այս պարզ գիտութիւնը , և խարդախ մարդոցմէ ալ խաբուելով շատ ստակներ ալ կորսընցուցեր են աս բանին , այսինքն ոսկի շինելը սորվելու համար : Այլ դուն այս գիտութիւնն ալ ատենօք պիտի սորվես , ու ան ատենը աղէկ պիտի հասկընաս թէ բնալուծութիւնը միայն ոսկիին ինչ բնութեան տէր ըլլալը չ'սորվեցուններ , այլ ամեն ուրիշ բաներուն բնութիւնն ալ , և ան բանե-

րուն մէջ մէկզմէկու հետ աւելի քարշողա-
կան զօրութիւն ունեցող անոնք են, որ իրար
աւելի կը սիրեն, կամ որոնց բնութիւնը
մէկզմէկու աւելի յարմար է : Նայէ ինտո՞ր
ես քեզի կը սիրեմ, ինչու որ բնութիւննիս
իրարու յարմար են ր :

“Մտիկէ ՚ի զատ, աղա Հայր ր, ըսաւ
Պետիկը հօրը խօսքը կտրելով, “ես ալ հը-
րամանոցդ արունէն ըլլալովս, ինտոր որ ջու-
րին ու սնդիկին մասիկները իրարու հետ ա-
մենէն աւելի քարշողական զօրութիւնը ու-
նին, նոյնպէս ալ իմ մարմինս հրամանոցդ
հետ նոյն զօրութիւնը չ՛ունի՞ մի ր :

“Շատ ապրիս տղաս ր, ըսաւ Հայրը
ուրախանալով, “աս հուն արդէն փիլի-
սոփայ ես եղեր, ուստի Պօլիս գացած ա-
տենս քեզի մէկ աղէկ ու աղուոր կազմուած
գիրք մը պիտի առնեմ գիտութեան վրայ,
ու քեզի ընծայ ընեմ այդ աղուոր խորհը-
ղածութեանդ համար ր :

Պետիկը ուրախութենէն ելաւ հօրը ձեռ-
քը պագաւ, ու շնորհակալ ըլլալով ըսաւ
թէ, “Մղա Հայր, կերակուրէն առաջ կ՛ը-
սէիր թէ բնութիւնը աս ձգողութեան յատ-
կութիւնը չ՛ունենար, մեզի անկէց շատ մեծ
մնասներ պիտի ըլլար, ուստի կ՛աղաչեմ հաս-
կըցունես ինծի ան մնասներուն ինչ ըլլալը ր :

“Շատ աղէկ , տղաս , թէ որ մելանը՝
գրիչին հետ ձգողութիւն չ'ունենար , մելա-
նը չէի կրնար գրիչին վրայ առնել ” :

“Ետ սորվեցայ ” ըսաւ Պետիկը :

“Յետոյ ” կրկնեց հայրը “թէ որ թուղ-
թը ու մելանը իրարու հետ ձգողութիւն
չ'ունենային , մելանը թուղթին վրայ չէր
ելեր և ես ալ գիր չէի կրնար գրել , Ես-
կէց 'ի զատ , ջուրը թէ որ սնդիկին պէս
շատ բաներու հետ ձգողութիւն չ'ունենար ,
անով բան մը չէինք կրնար լուանալ : Ին-
չու որ ջուրին քարշողական զօրութիւնով
է որ ամեն բան կը լուացուի ու կը մաքրի :
Ինչպէս աղտոտ թապախի մը մէջ ջուր լե-
ցունես ու մատովդ ալ թապախը շփելու
ըլաս , աղտը կը թողու թապախը ու ջու-
րին քարշողական զօրութիւնովը ջուրին մաս-
նիկներուն հետ կը միանայ , ու ջուրը թա-
փած ատենդ՝ ջուրին հետ մէկ տեղ աղտը
կ'երթայ ու թապախն ալ կը մաքրի :

“Ետը պէս ալ աղտոտ լաթերը կը լը-
ւացուին ու կը մաքրին , բայց աս ալ միտք
բերելու ես , թէ ջուրը ամեն բան մինակ
չ'կրնար լուանար կամ մաքրեր , ինչու որ ,
ինչպէս առաջ ըսի , ջուրը իւղային բաներու
հետ ձգողութիւն չ'ունենալուն համար ձեն-
ճոտ լաթերը չ'կրնար մաքրել ” :

“Նաև՝ շատ մեծ միասններ կ'ըլլար մեզի, թէ որ ջուրը հողին հետ ձգողութիւն չ'ունենար, ինչու որ անձրև գալէն ետքը թէ որ հողին մասնիկներուն հետ չ'խառնուէին, երկրին երեսը չոր կենալու էր, ան ատենն ալ երկրին երեսը ոչ բոյս կ'ըլլար, և ոչ ալ անասուն կ'ապրէր, բոլորն ալ ծարուութենէն կը չորնային ու կը մեռնէին” :

“Իսկ թէ որ անձրևը չ'կտրելու ըլլար, ան ատենն ալ չէի՞ն կրնար ապրիլ”, հարցուց Պետիկը :

“Ո՛չ” ըսաւ հայրը, “ինչու որ ջուրը՝ հողին հետ ձգողութիւն չ'ունենալու ըլլար, դպած բանը չէր կրնար թրջել. այլ սնդիկին պէս գնտակ գնտակ մնալով, հողին մէջէն կը վազէր, ու ամենէն խոր տեղը կը կենար” :

“Մտնեցմէ ՚ի զատ”, շարունակեց հայրը, “թէ որ ձգողութիւնը բնութեան յատկութիւններուն մէկը չ'ըլլար, ան ատենը աշխարհիս մէջն ալ բնաւ ամբողջ բան մը չէր կենար, բոլորն ալ փսոր փսոր կ'ըլլային. ինչու որ ինչպէս քեզի հասկըցուցի թէ ամեն բան մասնիկներէ բաղկացած է. ուստի թէ որ աս մասնիկները իրարու հետ քարշողական զօրութիւն չ'ունենային, հարկաւ իրարմէ զատ զատ փսոր փսոր պիտի

մնային , և աս փստորները ինքնիրեննուն բան մը չ'ըլլալնուն համար , աշխարհքս ալ ամբողջ բան մը պիտի չ'ըլլար ։

Ետը համար է որ Եստուածաշունչը կ'ըսէ թէ « Ես սկզբանէ արար Եստուած զերկին և զերկիր և երկիր էր անբերեայն եւ անպատրաստ ։ » :

« Եստուած աս յատկութիւնը , բնութեան տալով մեզի անով օրէնք մը սահմաններ է , ու պատուէր տուեր է որ մենք ալ մեր ցեղը , այսինքն մարդոց ամենքն ալ ամեն բանէն աւելի սիրենք : Ինչու որ թէ որ անբան կամ խելք ու միտք չ'ունեցող բաները բնութեամբ իրար կը քաշեն , որչափ աւելի պարտաւորութիւն է մեզի ալ իրար քաշել կամ սիրել : Ես մարդասիրութիւնը , այսինքն առ հասարակ ամեն մարդ սիրելը , խելացի մարդիկ Եւոաքինութիւններուն մէկը սեպեր են , ուստի՝ քեզի կը հարցունեմ տղաս ։ , ըսաւ հայրը , « թէ որ մարդասիրութիւնը Եւոաքինութիւն է , Եզգասիրութիւնը , այսինքն՝ մենք մեր ազգը սիրելը որչափ աւելի Եւոաքինութիւն ըլլալու է , ինչու որ անոնք մեզի աւելի մօտ ըլլալով՝ բնականաբար սերերնիս ալ անոնց վերայ աւելի ըլլալու է , ուրեմն՝ քեզի կը պատուիրեմ , տղաս , նախ Եզգասէր և ապա մարդասէր ըլլաս ։ » :

